

„Nosza, pajtás, jó kedvvel tölts pohár bort, emeld föl, vígan legyünk,
mondjunk egy szép éneket, egy pár köszöntő verset énekeljünk,
köszöntést mondjunk mi is mindnyájan egyenlő jó szándékkal:
tartsa Isten, minden jóban részt vegyen, sok esztendőt tölthessen szerencsésen,
bú vagy bánat elkerülje mindhalálig,
szíve örüljön mindennek oly sokáig.”

Hivatkozott irodalom

- SZABÓ GÉZA – MOLNÁR ZOLTÁN szerk. 1982. *I. Dialektológiai Szimpozion*. (Szombathely, 1981. március 25–27.) MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság, Veszprém.
- SZABÓ GÉZA – MOLNÁR ZOLTÁN szerk. 1990. *II. Dialektológiai Szimpozion*. (Szombathely, 1987. augusztus 24–26.) MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság, Veszprém.
- SZABÓ GÉZA – MOLNÁR ZOLTÁN szerk. 1998. *III. Dialektológiai Szimpozion*. (Szombathely, 1992. augusztus 27–28.) Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szombathely.
- SZABÓ GÉZA – MOLNÁR ZOLTÁN – GUTTMANN MIKLÓS szerk. 2002. *IV. Dialektológiai Szimpozion*. (Szombathely, 2002. augusztus 23–25.) Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szombathely.
- GUTTMANN MIKLÓS – MOLNÁR ZOLTÁN szerk. 2007. *V. Dialektológiai Szimpozion*. (Szombathely, 2007. augusztus 22–24.) Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szombathely.

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ
Miskolci Egyetem

Kemény Gábor 70 éves^{*}

Nagy örömünkre újabb tagtársunk ért el olyan életkort, amelyet évtizedes szokásainak megfelelően a Magyar Nyelvtudományi Társaság először ünnepel meg nyilvánosan. Ez a tisztesség most Kemény Gábort érte, aki tizenkét nappal ezelőtt, május 10-én töltötte be hetvenedik életévét: 1948. május 10-én született, Budapesten.

Életpályájának irányát, vagyis azt, hogy bölcsész lett, nyilvánvaló módon befolyásolta az, hogy édesapja Kemény G. Gábor, a neves történész, irodalomtörténész és bibliográfus volt. És az is, hogy édesanyja – ahogy maga Kemény Gábor egy helyütt megfogalmazta – „természettudományok és művészetek iránt érdeklődő, nagy olvasottságú »főállású anya« volt”. Humán érdeklődése még meg is erősödhetett attól, hogy a jó hírű József Attila Gimnáziumban (ahol 1966-ban érettségizett) latint is tanult. Egyetemi továbbtanulásában döntő szerepe volt annak, hogy az OKTV-n magyar irodalomból elért 10. helyezése lényegében egyenlő volt a felvétellel. Az akkoriban kötelező második szaknak előbb az orosz, majd a történelmet választotta, de más-más okokból végül is magyar nyelv és irodalom szakon végzett. Ennek a nem példa nélküli, ám mégis kivételes hely-

^{*} Elhangzott 2018. május 22-én a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasó ülésén.

zetnek az volt a nagyszerűsége, hogy a minden magyar szakos számára kötelező tárgyak mellett speciális tanulmányokat is kellett folytatni: Kemény Gábor a 20. századi magyar irodalmat választotta. Mondhatni, innen már egyenes út vezetett Krúdy Gyula életművéhez, hiszen egyetemi szakdolgozatát Krúdy szimbolikus alakmásairól írta. Ezt követte számos könyv és tanulmány, melyekben az író regényeinek és novelláinak sok szempontú, de lényegét tekintve stilisztikai alapvetésű feltárását kapjuk.

Az eddig leírtakból nem következik magától értetődően az, hogy Kemény Gábor egyetemi tanulmányait kitüntetéses diplomával lezárva 1971 szeptemberében az MTA tudományos ösztöndíjas gyakornokaként a Nyelvtudományi Intézet Mai magyar nyelvi osztályán kezdjen dolgozni. A gyakornoki idő leteltével, 1973. szeptember 1-jétől hivatalosan („munkakönyvileg”) is ennek az intézménynek lett a munkatársa, és az is maradt nyugdíjazásáig, 2010-ig. Ilyen módon tehát nyelvész lett, hiszen ún. kisdoktorijának (1973), majd kandidátusi (1987), valamint nagydoktori értekezésének (2002) tudományterületeként a nyelvtudomány szerepel. Ő maga 2007-ben a rá jellemző fanyar humorral így nyilatkozik erről: „[...] eddigi pályafutásom során három olyan dologgal foglalkoztam [...], amelyet a szakma nem tekint »igazi« nyelvésznek: stilisztikával, nyelvműveléssel és szótárkészítéssel”. Igen, még ma is létezik a nyelvésznek ez a szűkkeblű értelmezése, de úgy gondolom, hogy aki az emberi lét nyelvi jelenségeivel foglalkozik – beleértve a nyelvhasználat lexikai vonatkozásait is –, és azt magas színvonalon műveli, nyugodtan nyelvésznek nevezhető.

Márpedig Kemény Gábor mindhárom említett területen tudása legjavát nyújtotta és nyújtja írásaiban. Ezek száma nem csekély: az MTMT-be 2018. január 16-áig 362 saját közleménye került be. Az adatbázis rendszerében tudományosnak minősített közlemények az említett számnak bőven több mint a felét teszik ki, és igen jelentős számú az ismeretterjesztő írások száma is. Ez utóbbiakat is fontosnak tartom, hiszen a nyelv iránt érdeklődő nem szakmabeliek hiteles tájékoztatása különféle nyelvi folyamatokról, változási irányokról, vagyis a nyelvi ismeretterjesztés (a Lőrincze Lajos óta emberközpontú nyelvművelésnek, Kemény Gábor által pozitív nyelvművelésnek nevezett tevékenység) a társadalom iránti kötelezettség teljesítésének egyik megnyilvánulási formája (és csak zárójelben: műveire 744 független hivatkozás történt – több mint irigylésre méltó szám).

Belepillantva Kemény Gábor közleményeinek listájába, 32 (részben társszerzős) könyvet találunk. Ezek közül az első 1974-ben jelent meg Krúdy képalkotása címmel: ez a bölcsészdoktori disszertációjának kiadott változata, mely egyben első publikációja is volt (Nyelvtudományi Értekezések 86.). Ezt még több stilisztikai témájú mű követte, melyek között természetesen Krúdy írásainak elemzése központi helyet foglal el. Ilyenek például: Képszerűség és kompozíció Krúdy prózájában (1975); Szindbád nyomában (1991); Képekbe menekülő élet (1993); Krúdy körül. Stilisztikai tanulmányok és elemzések a 20. századi magyar irodalomról (2016).

A Kemény Gábor nevéhez köthető nyelvművelő tematikájú könyvek közül mindenképpen ki kell emelni a Hivatalos nyelvünk kézikönyve című kiadványt, melyet BÍRÓ ÁGNESSEL és GRÉTSY LÁSZLÓVAL közösen írtak (1976). Erre a munkára 2007-ben így emlékezik vissza: „Minden sorát, amelyet én írtam bele, az a meggyőződés fűtötte, hogy a hivatali (egyben mozgalmi) zsargon kigúnyolásával, nyelvhelyességi és stilisztikai helyreigazításával egy-egy szöveget verhetek a korhadó kádári rendszer koporsójába. Nem hittem volna ekkor, hogy évek múltán némelyek a kommunizmus szekértolóinak, »kommunista nyelvész-basáknak« fogják aposztrofálni a nyelvművelőket”. Hát, igen... – A körülte-

kintő nyelvi tanácsadó mű ékes példájának tekinthetjük a GRÉTSY LÁSZLÓval közösen írt Nyelvművelő kézisztótárt (1996). Ez valójában betűrendes nyelvhelyességi lexikon, mely a mindennapi művelt nyelvhasználattal összefüggő legváltozatosabb kérdésekre javasol (és nem előír!) megoldásokat. Igen számos nyelvművelő cikkéből több válogatás is könyv formájában jelent meg, ezek közül csupán egyet említek: Nyelvi mozaik. Válogatás négy évtized nyelvművelő írásaiból (2007). Ebben a szótévesztésből keletkezett jelentésváltozásokról, a média nyelvi és stilisztikai jelenségeiről, a sporttal kapcsolatos nyelvi-nyelvhasználati sajátosságokról, új szavakról és új jelentésekről olvashatunk, természetesen a képszerűségről és a nyelvi képekről is több írásban.

Mind a stilisztikai, mind pedig a nyelvhasználati kérdésekkel való foglalatosság természetesen erős szálakkal kapcsolódik a szavakhoz. Így Kemény Gábor már nyelvészeti pályájának kezdeteitől jártas volt ennek a színes nyelvi részrendszernek a világában is. A korábban emlegetett „nem igazi” nyelvészeti területek közül a szótárkészítéssel azonban csak később találkozott: 1992-ben jelent meg a 14 000 címszót tartalmazó Képes diáksztár, melyet szerkesztőként GRÉTSY LÁSZLÓval közösen jegyeznek. – Stilisztikai, jelentéstani és filológiai ismereteit kiválóan kamatoztatta további két jelentős lexikográfiai kézikönyv összeállítása során. Az egyik a Magyar értelmező kézisztár második kiadása (2003), melyben lektorként, valamint a főszerkesztő PUSZTAI FERENC mellett az egyik szerkesztőként segítette a szócikkek kialakítását. A másik szótárban, a mai magyar lexikográfia legnagyobb munkálatában, A magyar nyelv nagyszótárában az általános lektorok egyikeként törekszik arra, hogy a szócikkek mind tartalmi, mind formai tekintetben megfeleljenek az elvárásoknak. Mivel az említett két utóbbi szótár előállításában magam is részes voltam, illetve vagyok, mindig érdeklődéssel olvastam a kéziratlapokra míves betűkkel írt különféle megjegyzéseit, melyek nemcsak a szócikkíróknak vagy szerkesztőknek szolgáltak tanulsággul, hanem én is sokat tanultam belőlük.

Eddigi publikációs tevékenységének bemutatása csupán vázlatos lehet, de mindenképpen ki kell egészíteni egy olyan műfajjal, amelynek megbecsültsége a tudományban a kelleténél kisebb. Ez pedig a recenziók, ismertetések világa. Természetesen nem az olyan írásokra gondolok, amelyek néhány sorban, csupán a tartalomjegyzék feldúsításával szólnak egy-egy adott műről, hanem olyanokra, amelyeknél a recenzensnek legalább annyit kell érteni az adott tárgyhoz, mint a könyv szerzőjének. Nos, a Kemény Gábor által írt számos ismertetés, különösen a vezető magyar nyelvészeti folyóiratokban megjelentek mindegyike igazolja azt, hogy bírálatai megalapozott tudásra épülnek.

Mindaz, amiről eddig szó esett, a következő „hivatalos” keretek között zajlott. Az MTA Nyelvtudományi Intézetében 1973-tól 2010-ig végigjárta a tudományos ranglétrát segédmunkatárstól tanácsadóig. Eközben öt évig, 1988-tól 1993 végéig a Nyelvművelő osztály vezetői feladatait is ellátta. Miként arra beszélgetéseink során többször is utalt, ez az időszak számára inkább a lelkiismeret diktálta kötelességteljesítés volt, mintsem álmainak beteljesedése... Tudományos tanácsadóként 2002-től 2010-ig volt kutatói állományban. Ezt követően 2011-től egészen mostanáig megbízási díjas szerződéses munkatársként a Nagyszótár lektori feladatait látta el (és reményeink szerint még fogja a jövőben is!). Ezeket a lépéseket mindig megelőzte a tudományos fokozatok megszerzése, miként arról már szó esett: bölcsészdoktor 1973-ban, kandidátus 1987-ben, az MTA doktora 2002-ben lett, és ebben az évben történt habilitációja is a Debreceni Egyetemen. Természetesnek tekinthető, hogy tudományos teljesítményét különféle tudományos díjak is kísérték: 1978-ban

a Magyar Nyelvtudományi Társaságtól megkapta a kiváló fiatal kutatóknak alapított Gombocz Zoltán-érmet, 1999-ben az Anyanyelvápolók Szövetsége a Lőrincze Lajos-díjjal ismerte el nyelvészeti-nyelvművelő tevékenységét, 2012-ben pedig a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányja Kosztolányi Dezső-díjjal jutalmazta stilisztikai munkásságát.

A tudományos közéletnek is rendszeres szereplője: számos konferencián és kongresszuson vett részt, és a Nyelvtudományi Intézetben tartott előadásain is mindig megtelt a nagyterem, hiszen a közönség bizton számíthatott arra, hogy a feldolgozott témáról tudományosan megalapozott, világosan megfogalmazott, élvezetes stílusú előadást hallhat. Tagja a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak, az Anyanyelvápolók Szövetségének, évtizedek óta vesz részt a Magyar Nyelvőr és az Édes Anyanyelvünk. szerkesztésében, az MTA különféle bizottságainak tagjaként is hozzájárult tudományterületének fejlődéséhez. 2012 és 2015 között mindketten tagjai voltunk az MTA Nyelvtudományi Bizottságának. Ekkor többször is tapasztalhattam, hogy akár doktori pályázat előterjesztőjeként, akár könyvpályázat bírálójaként milyen akkurátusan, tárgyyszerűen, és mindig nagy empátiával végezte el a ráháruló feladatokat.

Hasonló tulajdonságokra az embernek szüksége van akkor is, ha tanárként is tevékenykedik. Kemény Gábor ezen a területen is kipróbálhatta magát, bár állítása szerint sosem készült tanárnak. Talán nem is lett volna az, ha Kabdebó Lóránt, a Miskolci Egyetem bölcsészkarának megalapítója – ahogy Kemény Gábor mondja – baráti módon fel nem szólítja őt arra, hogy tanítson stilisztikát a Magyar Nyelvtudományi Tanszéken. Végül is 1994 februárjától 2018 májusáig tartott a miskolci oktatói pálya (1997 és 2001 között a Széchenyi Professzori Ösztöndíj támogatásával), mely minden bizonnyal sok örömet szerzett ünnepeltünknek. Tanári és kutatói tevékenységét az egyetem 2018 májusában a *professor emeritus* cím adományozásával ismerte el. A Miskolci Egyetem mellett aztán tanított még a Budapesti Kommunikációs Főiskolán (mai nevén Budapesti Metropolitan Egyetem), valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékén is. Ez utóbbi helyen, konkrétan a piliscsabai campuson a 2000-es évek elején több féléven keresztül tanított stilisztikát és szövegint: pénteki napokon hol a tanári szobában, hol az Anselmianum előtt sűtkérezve beszélgethettünk különféle, számunkra érdekes dolgokról. Nemrégiben Kemény Gábor azt mondta, hogy nem érezte magát sosem jó tanárnak, mert nem tudott kellően szigorú lenni: gondolom, nem csak ez az egyetlen kritériuma létezik annak, hogy valaki jó tanár-e vagy sem.

Tudós kollégánk születésnapj köszöntése ugyan tartalmas lehet azzal is, ha tárgyyszerűen csupán a tudományos pályáiv jelesebb eseményeit emeljük ki, ám a teljes emberi portréhoz a tudományon túli (innen, mellette?) vonás is szükségeltetik. Személyes kapcsolataink nagyjából 1978-ig nyúlik vissza: ekkor többször jöttünk össze a fiatal nyelvészek legendás társaságában, a Bokorban, ahol Kemény Gábor és menyasszonya (majd felesége) is rendszeresen megjelent. Finom humorát, alapvetően derűs természetét már ekkor megismerhettem, majd később, a már említett közös egyetem, illetve tudományos munkálkodásunk során tapasztalhattam azt is, hogy – akár tudományos, akár köznapis dolgokról legyen is szó – véleményének kialakításában mindig megfontoltan, a bántás szándéka nélkül jár el, bár kritikáját sosem rejti véka alá. Talán csak kevesen tudják (ám a sport nyelvével foglalkozó számos írásából sejthetik), hogy Kemény Gábor nagy sportrajongó, kevés olyan sportág van, amely iránt közömbös. Viszonylag rendszeres találkozásaink

során gyakran esik szó aktuális sporteseményekről, és ha olimpia, labdarúgó-vb vagy -eb van, az alapvetően határozza meg napirendjét. És évekkel ezelőtt a Szótári Osztályon mindannyian nagy örömmel fogadtuk, amikor betegségéből felépülve visszatért közénk, hogy széles körű és mély filológiai-nyelvészeti tudását nagyszótári lektorként újra továbbadhassa a szócikkíróknak. Tartósan magas színvonalú tudományos munkáját nyilvánvalóan elősegítette családja szerető közege is: középiskolai magyartanár felesége, valamint – ahogy egy korábbi interjúban ő maga mondja – „két remek (jó, okos és szép)” gyermeke. És két és fél éve immáron fiúunokája is.

Kedves Gábor! Megtisztelő, hogy minden tekintetben mögötted ballagó pályatársként köszönhetlek 70. születésnapod alkalmából. Mint tudjuk, a 60 szebb, de a 70 több – és még annál is van több! Kívánom, hogy tíz év múlva is legyen Társaságunknak alkalma arra, hogy nyilvánosan is felköszönthessen. Addig is légy családod öröme, környezeted, munkatársaid épülésére derűvel, bölcsességgel. Isten éltesen jó egészséggben!

GERSTNER KÁROLY

MTA Nyelvtudományi Intézet

LEVÉLSZEKRÉNY

A szerkesztőség írja. A Magyar Nyelv 2018. 1. számában Kontra Miklós tanulmányának két ábrája (a 7., 8. lapon) rossz technikai minőségben jelent meg, ezért itt újra-közöljük. (Az internetes megjelenésben a hiba nem következett be.)

1. ábra

Az Atlas of North American English 14.1. ábrája a Nagy-tavak környéki metropoliszokban ma zajló láncváltásról

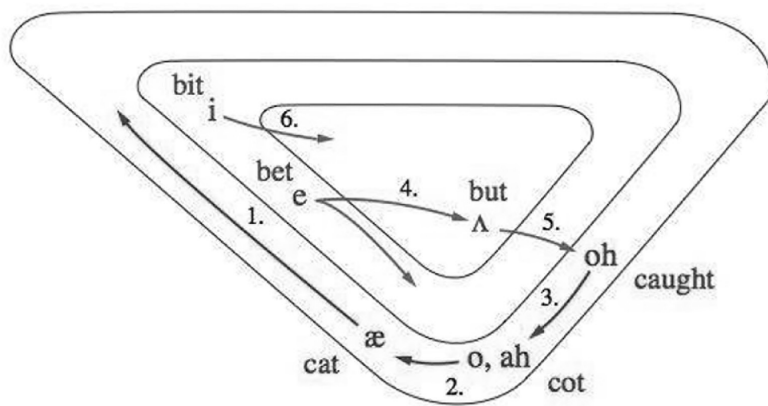

Figure 14.1. The Northern Cities Shift